

γλώσσης· ἡμεῖς μὲν γὰρ συλλέγωμεν, ἀλλὰ μεθοδικώτερον, οὐχὶ ὡς ζῶντα μνημεῖα ἐν τῇ γλώττῃ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ὡς ζῶντα στοιχεῖα τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, τὰς κατὰ τύπους λέξεις καὶ γλώσσας αὐτῆς· οἱ δὲ ἐν Εὐρώπῃ γὰρ ἐκδίδωσι καθ' ὅλην τὰ βυζαντινὰ χειρόγραφα.

*Αν ὁ Σύλλογος ἡμῶν θέλει γὰρ ἐργασθῇ σκοπιμώτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ στάδιον εὐρύτατον καὶ γόνυμον.

Σ. Α. Κρίνος

ΑΘΗΝΑ Η ΠΡΟΣ ΤΩ ΒΑΡΒΑΚΕΙΩ

*Από τινων ἡμερῶν αἱ Ἀθηναῖαι, αἱ ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν θαυμάζουσιν ἐν ἐρσιπίαις τὸ ἐνδιζήτημα τῆς θεότητος ἐκείνης, ἣν ἔταξαν ἄλλοτε ἔφορον καὶ προστάτιν ἐαυτῶν, ἔσχον τὸ εὐτύχημα γὰρ παρὰ τῶσι μάρτυρες τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς, οὐχὶ πλέον ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῶν σπλόγγων τῆς μητρὸς, χάρις εἰς τὴν ὑποχώρησιν τῆς μητρὸς Γῆς, τῆς μεγάλης γενετείρας, εἰς τὸ κτύπημα οὐχὶ πλέον τοῦ πελέκεως τοῦ Ἡφαιστοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν ἀνακτόρων τούτου εἰς χεῖρας ἀπλοῦ ἐργάτου περιελθούσης ἀξίνης· ἀπὸ τινων ἡμερῶν φιλοξενουσι καὶ πάλιν ἕτερον καλὸν δεῖγμα τῆς παρὰ τῆς θεᾶς τῆς σοφίας, προσθέσασθαι καὶ τοῦτο εἰς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα. Εὐθὺς τότε διὰ βραχυτάτων ἡγγεῖλα τὰ κατὰ τὸ ἀνευρεθὲν ἔργον· ἐκτοτε δὲ μόλις νῦν ἔτυχον καιροῦ κατὰλλήλου εἰς ἡσυχαιτέραν μελέτην καὶ ἀντιγραφὴν τῶν κατ' αὐτό, ἅτινα ἐπιχειρῶ ἐνταῦθα δι' ὅλης τῆς ἀκριβοείας γὰρ διεξέλθω, ἀναγράφων πρῶτον μὲν τὰ κατὰ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ τὴν τεχνικὴν, εὐθὺς δ' ἔπειτα, τὰ κατὰ τὴν παράστασιν, τὴν κατὰ χρόνους προσέλευσιν τοῦ ἔργου, τὴν διατήρησιν, τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ καὶ ἀξίαν.

Α'. Τεχνικὴ περιγραφή.

Γνωστὸν ἐγένετο ἤδη ὅτι τὸ ἀγάλμα ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς πρὸς τὴν βορείαν τοῦ Βαρβακείου Λυκείου πλευρᾶν διόδου, ὑπὸ βάθος ἐλάχιστον. Ὑψὺς ἔχει ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ λόφου τῆς κόρυθος, μέχρις ἄκρας τῆς βάσεως 1,05, βαίνει δ' ἐπὶ βάσεως τετραγωνικῆς περίπου ὕψους 0,10, πλάτους 0,40, πάχους 0,30. Εἰκονίζεται δὲ διὰ τοῦ ἀγάλματος τούτου ἡ Ἀθηνᾶ ἰσχυρὴ καὶ στηριζομένη μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, τὸν δ' ἀριστερὸν ὑπεγείρουσα καμπτόμενον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ στηριζόμενον ἑλαφρῶς ἐπὶ ἄκρων τῶν δακτύλων, τῇ δεξιᾷ Νίκην ἔχουσα, τὴν δ' ἀριστερὰν ἀνα-

παύουσα ἐπὶ τῆς κυκλοτεροῦς ἀσπίδος, ἡδὺ καὶ ἤρεμον πρὸς τὰ πρόσω ἀποβλέπουσα, καὶ μετὰ τινος χάριτος, ἴσως βεβιασμένης πως τὰ χεῖλη διαστέλλουσα.

Ἡ κεφαλὴ καλύπτεται ὑπὸ περικεφαλαίας κρυπτούσης ὀπισθεν τὸν αὐχέναν ὅλον καὶ ἐν μέρει καὶ κατὰ τὰ πλάγια. Ἡ περικεφαλαία αὕτη ἔφερεν ἄνω τὸν συνήθη κόσμον, Σφίγγα δηλονότι ἐν μέσῳ, ἧς περιεσώθη τὸ πλεῖστον, ἐκτὸς τῆς δεξιᾶς πτέρυγος (ἡ ἀριστερὰ καὶ ἡ κεφαλὴ σώζονται ἀποκεκομμέναι). Ὑπὲρ τὴν Σφίγγα ὑψοῦτο λόφος ἱππιοχαίτης σωθεὶς ἀποκεκομμένος ἀπὸ τῆς θέσεώς του καὶ εἰς τρεῖς τεμάχια, καὶ φέρων ἐρυθρὸν χρωματισμὸν ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐγκεχαρσγμένων γραμμῶν, τῶν εἰκονιζουσῶν βεβίως τὰς σειρὰς τῶν τριχῶν, ἐξ ὧν συνέκειτο, καὶ ἐπὶ τῶν ἑλλων δὲ αὐτοῦ τῶν παρὰλλήλων τοῦ σχήματος τῆς περικεφαλαίας κοσμητικῶν γραμμῶν ὁμοιον φέρει χρῶμα.

Ἐνθεν καὶ ἔνθεν τῆς Σφίγγος ὑπῆρχον οἱ γρύπες ὧν διετώθη ἀποκεκομμένος ὁ ἀριστερός, τοῦ δὲ δεξιοῦ ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας οἱ ἄκραι πόδες. Παρὰ τοὺς γρύπας καὶ πρὸς τὸ ἔξω ἐκαστέρου μέρους δύο λεπτὰ πρὸς τὰ ἔμπροσ, κυρτούμενα καὶ κυκλικῶς πρὸς τὰ ἔσω ἐν συστροφῇ εἰς ὀξὺ ἀπολήγοντα σώματα, ἴσως τὰ φάλαρα. Ὅπισθεν ὁμοίως ἐκαστέρου τῶν γρυπῶν καὶ ἀπ' αὐτῶν που ἀρχόμενα ἕτερα ἅπαντα ἐλαφρῶς καμπυλούμενα λεπτὰ σώματα, ὧν τὸ ἕτερον, τὸ ὀπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ γρυπὸς, σώζεται ἐπὶ τῆς ὀπισθεν ὑπὸ τὴν περικεφαλαίαν ἐξερχομένης κόμης ἀναπκυόμενον, τὸ δ' ἕτερον ἀποκεκομμένον· καὶ ταῦτα δ' ἴσως δύναται τις φάλαρα νὰ ὀνομάσῃ καὶ τὸ ὅλον κατὰ ταῦτα κόρυθα τετραπάλῃρον. Καλῶς δ' εἰργασμένος τυγχάνει καὶ ὁ φάλος, τὸ γείσον δηλ. τῆς περικεφαλαίας τὸ ὑπὲρ τὸ μέτωπον, ὅπερ βραχὺ λίαν ἀφίεται, κατὰ συνήθειαν μᾶλλον Ῥωμαϊκὴν.

Τὸ πρόσωπον διετηρήθη ἄριστα. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν παρὰ τὰ ὦτα φαίνεται ἱκανὸν τῆς κόμης μέρος, κιτρίνου χρώματός ἐπίχρωσιν φέρον, βαθείας δὲ τὰς χωριζούσας γραμμὰς ἢ μᾶλλον τὰς ἐκ τῆς συστροφῆς ὀπὰς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν κεχρωσμένοι, διατηρεῖται δὲ τὸ χρῶμα εἰς ἀμφοτέρους, μάλιστα δ' ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, ὅστις καὶ ἐπὶ τῶν βλεφάρων τὰς βλεφαρίδας φέρει δι' ἐρυθρῶν μικρῶν γραμμῶν εἰκονισμέναις, καὶ ἔσωθεν τὸ πάχος αὐτῶν τῶν βλεφάρων χρώματι ὁμοίως ἔχει περιγεγραμμένον· καὶ ἐπὶ τοῦ βολβοῦ δὲ διὰ γραμμῆς κυκλικῆς ἐρυθρᾶς χωρίζεται ἡ ἴρις, ἥτις εἶναι κεχρωσμένη χρώματι κιτρίνῳ, εἰς δὲ τὸ κέντρον ἢ κάρη διὰ βαθέος κυανοῦ χρώματος δηλοῦται.

Ἐπὶ τοῦ ἡρέμα ὀγκουμένου παρθενικοῦ τῆς θεοῦ στήθους ἐπιβέβληται ἡ αἰγίς ἢ φολιδωτὴ, κοσμουμένη ὑπὸ ὄψεων ἐν συμπλέγματι κατὰ συμμέτρους ἀποστάσεις περὶ αὐτήν. Δύο ὄφεις, ὡσεὶ φύλακες, κοσμοῦσι τὸ ὑπεσχισμένον πρὸς τὸ μέσον τοῦ στήθους ἀνοιγμα τοῦ φοβεροῦ τούτου ὅπλου, ὀλίγον δ' ὑπὸ τούτους καὶ ἐν μέσῳ τοῦ στήθους τὸ Γοργόνειον προσβάλλ-

λει τὴν ὄψιν, οὗ αἱ ὀφρύες καὶ τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν ἐρυθρά. Οἱ δ' ἐν σείριζ πέριξ διαθέοντες ὄφεις εἰσὶν ἑνδεκα τὸν ἀριθμὸν, πάντε πρὸς τὴν ἀριστεράν τῆς θεοῦ πλευρὰν καὶ ἑξ πρὸς τὴν δεξιάν.

Ἐπὶ τῆς οὕτω κατασκευασμένης αἰγίδος κατέρχονται ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀπὸ τῶν ὤμων ἀνὰ δύο ἑκατέρωθεν πλόκαμοι μεθ' ἱκανῆς εἰργασμένοι λεπτότητος κίτρινον φέροντες χρωματισμόν.

ὑπὸ τὴν αἰγίδα ταύτην ἀναδέβληται ἡ Ἀθηναῖ χιτὼν, ἀχειρίδωτον, ἐπιτρέποντα τὴν ἀπόλαυσιν τῆς γυμνῆς καλλονῆς τῶν ἀριστα εἰργασμένων βραχιόνων, ποδῆρη ἐφ' οὗ εἶναι ἐπιδεβλημένον ἱμάτιον ἀχειρίδωτον ὁμοίως, ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης εἰς δύο ἀντωποὺς ὄφεις ἀποληγούσης καὶ σχηματιζόμενον πρὸς τὸν δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν βραχίονα εἰς κόλπους, ἑκαὶ μᾶλλον καταπίπτοντας πρὸς τὴν ὀσφὺν καὶ κάτωθεν αὐτῆς. Τὸ ἐπίβλημα τοῦτο φθάνει μέχρι πού τῶν μηρῶν, σχιζόμενον πρὸς τὴν δεξιάν πλευράν εἰς τέσσαρες κανονικῶς καὶ συμμετρικῶς εἰς πτυχὰς καταπιπτούσας καὶ εἰς κομβίον μικρὸν ἀποληγούσας ἄκρας, ὧν αἱ δύο μικρότεραι μέχρι τῶν μηρῶν διήκουσιν, αἱ δ' ἕτεραι μέχρις ἐδάφους καταπίπτουσι.

Τοῦ χιτῶνος αἱ πτυχαὶ βρεῖται καὶ ξηραὶ καθέτως καταπίπτουσιν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός (δύο μὲν ἐπὶ τούτου καὶ δύο ἔνθεν καὶ ἔνθεν). Κατὰ τὸ τέλος τῆς καταπτώσεως τῶν πτυχῶν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τούτου ποδός πρὸς τηρεῖται τι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι δηλαδὴ ἀποτόμως τέμνεται τὸ τέρμα αὐτῶν μόλις ἐγγίῃσι τὸν πόδα, ἐν ᾧ τὸ μῆκος ἄλλως τοῦ χιτῶνος ἀπῆται πτυχώσεις τινάς, (ὡς φαίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός,) ἵνα οὕτως ἔλθῃ εἰς ἀνάλογον θέσιν πρὸς τὰς πτυχὰς τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ δεξιοῦ καταπιπτούσας μέχρις ἐδάφους. Ὁ δ' ἀριστερὸς ποὺς μεγάλην παρουσιάζει τὴν ἐπ' αὐτοῦ ποικιλίαν τῆς ἐργασίας, φέρων καὶ τὴν λεπτότητα τῆς κινήσεως ἀποτετυπωμένην ἐπὶ τῶν πτυχῶν, καὶ τὴν ἐπιτυχῇ διαγραφὴν τοῦ σώματος ὑπὸ τὸ ἔνδυμα, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τὸ βάρος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν χαρκτηρίζουσαν τὴν ἄλλην ἐνδυμασίαν διὰ βαρείας καταπιπτούσης ἀπὸ τοῦ κεκαμμένου γόνατος πτυχῆς.

Ἡ ὀπισθεν ὄψις εἶναι ἡχιστὰ ἐπιμεμελημένη. Ἐπὶ τῆς ῥάχεως καταπίπτει ἡ κόμη, ἡ εἰς πλοκάμους ἔμπροσθεν διατεθειμένη, ἀνεξέργαστος. Ὅμοίως ἀνεξέργαστος καὶ ἡ κατὰ τὰ ὀπισθεν τῆς αἰγίδος ἐπιφάνεια, φέρουσα μόνον ἑκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ὤμοπλατῶν ἀνὰ μίαν ἐξοχὴν ἐν εἴδει κομβίου μικροῦ. Καὶ τὸ ἐπίβλημα δὲ καὶ ὁ χιτὼν καὶ ἡ συνέχουσα τὰς πρὸς τὸ μέσον διευθυνομένας πτυχὰς ζώνη ἀμελῶς ὅλως κατὰ τὸ αὐτὸ εἰργασμένα· αἰτίαι δὲ τούτου, ὅτι ἡ θεὸς προσέκειτο ἴσως τοίχῳ τινὶ τοῦ ἐν ᾧ ἱδρυτο οἰκοδομήματος.

Διὰ τῆς δεξιᾶς τεταμένης πρὸς τὰ πρόσω ἐκράτει Νίκην πτερωτὴν ὕψους 0,15, ἐνδεδυμένην χιτῶνα ποδῆρη καὶ ἱμάτιον ἐρριμμένον περὶ τὴν ὀσφὺν

ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν καὶ συνερχόμενον ἐπὶ τοῦ πέλχεως τῆς γυμνῆς ἀριστερᾶς δι' ἧς εἶχε τι, δόρυ ἢ μᾶλλον δαδᾶ. Τὸ ἀποκεκομμένον τῆς δεξιᾶς ἀπὸ τοῦ καρποῦ εὐτυχῶς ἐσώθη· ἐκράτει δι' αὐτῆς στέφανον οὗ ἡ ἀρχὴ φαίνεται σαφῶς.

Ἡ κεφαλὴ τῆς Νίκης ἀποκεκομμένη δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη ἔτι· ἔλπεις ὅμως ὑπάρχει ν' ἀνευρεθῇ καὶ αὕτη χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τὴν παντὸς ἐπαίνου ἀξίαν τοῦ Δημάρχου, ὃν εἶδομεν καὶ αὐτὸν αὐταῖς χερσὶν ἐρευνῶντα ἐκεῖ ὅπου ἐξακολουθεῖ ἔτι ἡ ἐρευνᾶ τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ εὐρέθη ἡ Ἀθηνᾶ. Τῶν πτερύγων τῆς Νίκης διεσώθη μόνη ἡ ἀριστερὰ ἐν τεμαχίοις. Τῆς δὲ δεξιᾶς τὸ ἥμισυ ἐκπαλαί ἔλειπε, προστεθειμένον ἴσως ἐξ ἄλλου τεμαχίου, ὡς ἡ ὀμκλὴ τῆς τομῆς αὐτοῦ ἐπιφάνεια δεικνύει καὶ αἱ ἀπ' αὐτῆς διεσταυρωμέναι ἀδελφαὶ χαρχαί, αἱ πρὸς ὀργανικὴν σύνδεσιν κεχαργμέναι. Ἀμφότεραι αἱ πτέρυγες φέρουσιν ὀπίσθεν πρὸς τὴν ῥίζαν δύο μελαίνας γραμμὰς ἐκ τῶν ἔνω πρὸς τὰ κάτω.

Ἡ χεὶρ ἡ φέρουσα τὴν Νίκην εἶνε ἐλλιπὴς κατὰ τοὺς τρεῖς ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ ἐξῆς δακτύλους, οἵτινες ἦσαν ἐξ ἑτέρου τεμαχίου προσκεκολλημένοι καὶ ὁ λιχανὸς δ' εἶνε ἀποκεκομμένος, ἀλλ' ἀνευρέθη, μετὰ δὲ τούτου καὶ ἡ τελευταία τοῦ μέσου φάλαγγξ. Περὶ τὸν καρπὸν, ὅπου τὰ στρώματα τοῦ λίθου φέρουσι χρῶμα κίτρινον, ἀποκοπείσα εἶχεν ἤδη τὸ πάλαι συγκολληθῆ διὰ γόμφου σωζομένου ἔτι, ἐγγὺς δὲ τούτου καὶ ἐπὶ τρύτης, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας χειρὸς ἔφερον ὡς ψέλλιον ἔνθ' ἓνα μικρὸν ὄφιν συνεστραμμένον, μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω προτεταμένην καὶ τὴν οὐρὰν πρὸς τὰ ὀπίσθεν, ἐπὶ δὲ τοῦ ὄψεως τούτου, ἡ τοῦ ψελλίου φαίνεται καὶ πάλιν τὸ κίτρινον χρῶμα, ὅπερ ἦτο βεβραχίως ἢ βράσις τῆς ἐπιχρυσώσεως. Σαφῶς δὲ ἡ ἐπιχρυσώσις φαίνεται καὶ νῦν καθαρὰ ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς τῆς βασταζούσης τὴν Νίκην καὶ παρὰ τὸν ὄφιν τὸν πρὸς τοῦτο τῆς χειρὸς ἀποβλέποντα.

Ἡ ὅλη δεξιὰ χεὶρ ἐπιτηδεύως ἐστηρίχθη ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ἐπὶ κιονίσκου ὕψους 0,45 κατὰ τὴν ἀριστερὰν τῶν δρῶντι ἔξω γωνίαν. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἀξίνη τοῦ σκαφέως προσκρούσασα ἐπὶ τε τοῦ κιονίσκου καὶ τῆς χειρὸς, τρύτην μὲν ἀπὸ μέσου τοῦ βραχίονος ἀπέκοψεν, οὕτως ὅμως ὥστε δυνατὴ ὑπάρχει ἡ συγκόλλησις, ἐκεῖνον δὲ εἰς τρεῖς τμήματα διήρπασεν.

Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἀνυπαύεται ἀφελῶς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τῆς πάντος ἔτσης (ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἐρμηνεύηται τοῦτο), ἥτις βαίνει ἐπὶ ὑποστηρίγματος, ἥτοι ἐξοχῆς 0,04 ὕψους, ἀρεθείσης ἐπὶ τῆς βάσεως. Ἡ ἀσπίς ἔχει ἄντυγα πλάτους 0,03, μεθ' ἣν ὑφούται κυρτουμένη ἢ λοιπὴ αὐτῆς ἐπιφάνεια. Ἐπὶ τοῦ κέντρου ἀκριβῶς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀσπίδος εἶνε ἐξεργασμένη ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ πτερωτὴ

»γοργεῖν κεφαλὴ δεινοῖς πελώρου

»δεινὴ τε σμερδνὴ τε Διὸς τέρας αἰγιόχοιο.

φέρουσα ἐρυθρὰν γραφὴν καὶ συντετελεσμένη τὰ ἐκ τῆς γλυφῆς ἀπολειφθέντα διὰ τῆς γραφίδος, ὡς δεικνύεται εὐθὺς ὑπὸ τὸ πρόσωπον, ἐκεῖ ὅπου συνέρχονται συνήθως δύο ἀνέγλυφοι ὄφεις, ἐνθα ἀντὶ τούτου φαίνονται δι' ἐρυθροῦ χρώματος γεγραμμένοι.

Ἀκριβῶς ἀντικρὺ ἔσωθεν ὑπάρχει τὸ τῆς ἀσπίδος ὄργανον, ὅπερ ἐξέχει ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου αὐτῆς 0,06, ἔχει δὲ πλάτος 0,05 καὶ κοσμεῖται κατὰ τὸ πέρας τοῦ πλάτους αὐτοῦ ἐκκτέρωθεν ὑπὸ γραμμῆς δηλωτικῆς τῶν ῥαφῶν τοῦ δέρματος, ἐξ οὗ ὑποτίθεται κατασκευασμένον. Ἀπέχει δὲ τοῦ σώματος τῆς θεοῦ ἢ ἀσπίς 0,08 καὶ στηρίζεται δι' ἐπίτηδες ἀφειθέντος τεμαχίου τοῦ λίθου ὀλίγον ὀπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ. Βεβλαμμένον ἐτύγγανεν ἱκανὸν μέρος τῆς ἔντυγος τῆς ἀσπίδος ἐκ τῶν ὀπισθεν, εὐτυχῶς ὅμως καὶ τὰ τεμάχια ταῦτα ἀνευρεθέντα συμπληροῦσι τὸν ὅλον κύκλον τῆς οὕτω καλῶς διατηρουμένης καὶ διδακτικωτάτης τύτης ἀσπίδος.

Μεταξὺ τῆς ἀσπίδος τούτης καὶ τοῦ σώματος τῆς θεοῦ ἐν πολλαῖς σπείρσις τεχνικωτάταις, δεινὸν ἰδέσθαι ἐλίσσεται ὁ δράκων ὁ ἱερός, ὁ οἰκουρὸς ὄφις, πέντε κατ' ἀντίθετον φορὰν καμπὰς ἀποτελῶν, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν (στηριζομένην ἐπὶ τινος ἐπίτηδες ἀφειθείσης ὀφιοειδοῦς ἐξοχῆς, ἐπὶ τῆς ἔντυγος τῆς ἀσπίδος) ἰσχυρὰν προβάλλων λεπιδωτὴν τὰ ἄνω, καὶ τείνων ἱκανῶς ἔξω τοῦ ἐμπρὸς ἀνωτέρου μέρους τοῦ κύκλου τῆς ἀσπίδος διὰ δὲ τῆς τρίτης πρὸς τὰ ὀπίσω καμπῆς τοῦ σώματος διαπερῶν τὴν οὐρὰν καὶ σχηματίζων τὸν πέμπτον ἐλιγμὸν ἀναπαύει αὐτὴν ἐπὶ τῶν ὀπισθεν μερῶν τῆς βάσεως. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐφ' ὅλου σχεδὸν τοῦ σώματος τοῦ ὄφιος διαφαίνεται χρωματισμὸς ἐρυθρός.

Τῶν ποδῶν τῆς Ἀθηνᾶς φαίνονται μόνον τὰ ἄκρα οὐχὶ τελείως ἐξεργασμένα, ὥς διότι, τὸ ἀγαλμα ἀπὸ ταπεινοτέρου ὀρώμενον δὲν παρεῖχε τὴν ὄψιν τούτων· ἔφερε δὲ ὑπ' αὐτοὺς πέδιλα ἱκανῶς παχέα.

Ἡ βάσις ἐφ' ἧς στηρίζεται τὸ ὅλον φέρει ἄνω μὲν γαῖσταν μικρὸν ἐκ ταινίας καὶ κυματίου, κάτω δ' ἐπίσης τερματίζεται ὁμοίως, πλὴν αἱ ἄλλαι πλευραὶ εἶνε ἐντελῶς ἀκόσμητοι.

Τοιαύτῃ ἢ τοῦ ὅλου διαγραφῇ.

Β'. Παράστασις, κατὰ χρόνους προέλευσις, διατήρησις, ἀξία τοῦ ἀγάλματος.

Εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου βλέμματος πᾶς τις προσβλέπων τὸ ἀγαλμα καὶ γνωρίζων τὰ κατὰ τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος γλύπτου πρῶτην ἐντύπωσιν δέχεται, ἀμέσως διὰ τῆς φαντασίας ἀνέρχεται ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ξηροῦ, τοῦ ἀποκρότου ἐκείνου βράχου, ἐφ' οὗ συνητήθη τὸ μεγαλεῖον τοῦ παλαιοῦ τῶν Ἀθηναίων δήμου, ἢ δύναμις τῆς

θελήσεως τοῦ διευθύναντος τὴν φιλοκαλίαν αὐτοῦ υἱοῦ τοῦ Ξανθίππου, ἡ ὑψίστη ἐπίτασις τῆς καλλιτεχνικῆς διανοίας, τοῦ βράχου ἐκείνου ἐπὶ τῶν ξηρῶν ὑψωμάτων τοῦ ὁποίου ἔστιν ὅ,τι καλὸν περήγαγεν ἡ τέχνη, ἐνεφανίσθη δὲ ἡ δύναμις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐν ὅλῳ αὐτῆς τῷ ὄψει. Ἐκεῖ ἐν τῷ διὰ τῶν αἰώνων περισώθεντι ἡμῖν καὶ ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως πανταχόθεν συνόπτῳ μεγάλῳ τῆς Ἀθηνᾶς ναῷ, ἐν τῷ Παρθενῶνι ὑπῆρχε τὸ ἕτερον τῶν ἔργων τῶν δοξαζόντων τὸν Φειδίαν, τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἐκ περιγραφῶν περὶ τοῖς συγγραφεῦσι τοῖς μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως ἀναφέρουσι τὴν δύναμιν τῆς τέχνης μεθ' ἧς ἦσαν ἀμρότερα ἐξεργασμένοι.

Ἐν τῇ σηκῷ τοῦ Παρθενῶνος, ἐπὶ βάτεως εὐρυτάτης, ἦς τὰ ἔχνη φαίνονται καὶ σήμερον, ἔβαινεν ἡ Παρθένος τοῦ Φειδίου. Ὁ τεχνίτης ἐν τῇ περυστάσει τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ ταύτῃ κατάρθωσε καὶ στήσῃ ἑξοχὸν δείγμα τοῦ μεγαλείου τοῦ ἐκθρέψαντος αὐτὸν δήμου, καὶ ἰδρύσῃ λαμπρὸν μνημεῖον τοῦ ὄψους, τῆς προόδου τῆς γλυφίδος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον περισωζόμενον διὰ τῶν αἰώνων ἐγένετο ἀφορμὴ μιμήσεων, λίαν ὁμῶς μεμικρυσμένων, ὡς φαίνεται, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τῆς τέχνης καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐν ταύτῃ μετὰ φιλοκαλίας διάθεσιν καὶ κατὰ τὰς μερικὰς δὲ περυστάσεις. Αἱ μιμήσεις δ' αὗται φέρουσι πάντοτε καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐτελέσθησαν, τοῦτο δὲ μίαν τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς ἀπομικρύνσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου τοῦ δικωζομένου μὲν (πλὴν ἐλλιπεστάτου ἕνεκα τῶν ἀρχαίων τῶν πολυτίμων αὐτοῦ μερῶν ἀπὸ τοῦ τέλους ἤδη τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε λέγεται ὅτι κατεστράφη. Μίαν τῶν πολλῶν ἀπομιμήσεων τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου ἐθεωρήθη εὐθὺς ἀνευρεθεῖσα ἡ ὑπ' ἐξέτασιν, ὡς ἐν ἐκ τῶν πολλῶν βεβήτως ἀντιγράφων τῶν κατὰ διαφόρους χρόνους γενομένων καὶ μόλις ἰδέαν παρεχόντων τοῦ ἀριστοῦργήματος ἐκείνου. Ἀλλ' ὁποῖον τοῦτο καὶ ὁποῖον τὸ πρὸ ὀλίγου ἀνευρεθέν;

Γνωστὴ ὑπάρχει ἡ μεταξὺ τοῦ μεγαλεπιβόλου ἐν Ἀθήναις δημαγωγοῦ καὶ τοῦ δήμου διεγερθεῖσα ἀμιλλὰ περὶ τῆς κατσκευῆς τοῦ ἀγάλματος τῆς Πολιούχου θεότητος τῶν Ἀθηναίων, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ οὕτω λαμπρὰ κατσκευὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς Παρθένου, ὅτε, κατὰ τινὰ τοῦ δήμου ἐνδοκασμὸν ἐπὶ τῶν τῆς δαπάνης, ἔδειξεν ὁ Περικλῆς, ἀποσυρομένου τοῦ δήμου, ὅτι ἀνελάμβανεν αὐτὸς ταύτην, ἥρκει μόνον καὶ ἐπετρέπετο αὐτῷ καὶ δηλώσῃ τοῦτο διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀναγραφῆς. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς ταύτης ἐξεργάσθη ὁ Φειδίας χρυσελεφαντίνην τὴν Θεόν. Ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῆς θεότητος, τῆς συμβολικῶς παριστάσεως τὴν ἀνοτάτην ἐπίπνοιαν τῆς σοφίας, ἐφθασεν ὁ μεγάλουργος γλύπτης εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον ἐξάρτεως, διετύπωσεν ἡ ἑξοχὸς διάνοια τοῦ ἀριστοτέχνου τοῦ κατορθώσαντος καὶ ἐπισπάσθηται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὸν θαυμασμὸν τῶν ἰδόντων

καὶ τὸ ἕτερον αὐτοῦ μαγλοόργημα, τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία, ὥστε δικαίως
νὰ λέγωσιν

« Ἡ Θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων,
Φειδία, ἥ σὺ γ' ἔβης τὸν Θεὸν δῶόμενος. »

Διεύπειπεν, ἐστρεφοίησεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ὑψίστην ιδέαν, ὑφ' ἣν εἶνε
δυνατὸν ποτε νὰ παριστῇ ἐν ἑαυτῷ ὁ ἄνθρωπος ὅ,τι ὑψηλὸν λατρεύει, ὅ,τι
θεωρεῖ ὡς τὸ τελευταῖον ὄριον τοῦ σεβασμοῦ, τῆς λατρείας· διεύπειπεν
δ' αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ τεθῶσιν ἀκριβῶς ὅρια ἀνυπερβλήτου εἰς τοὺς μετὰ
ταῦτα, νὰ προβληθῇ ὑπόδειγμα φέρον ἅπαντα τὸν χαρχατῆρα τοῦ λαοῦ
ἐκείνου, δακτύλῳ τοῦ ὁποίου ἐστήθη, διατυπωθέντα διὰ τῆς συναντήσεως
δύο ἐξόχων δεικνυῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Φειδίου.

Παρά τοῖς ἀρχαίοις φέρεται ἡδὴ ὅτι « Φειδίης ἐδημιούργησεν Ἀθηναίαν,
οὐδὲν τῶν Ὀμήρου ἐπῶν φαυλοτέρων » (κατὰ Μάξιμον τὸν Τύριον). Ἐκ
τούτου συνάγεται ὅτι ὁ τὴν ὑψίστην ιδέαν τῆς ἀνυπερβλήτου παρυστά-
σεως ἐν ἑαυτῷ ζωηρὰν ἔχων τεχνίτης, παρὰ λαβὼν ἐν τῇ ἀποτυπώσει τῆς
ιδέας ταύτης πάνθ' ὅσα ἐφέροντο δημιουργηθέντα ὑπ' ἄλλων ἀετῶν ἐν ταῖς
τέχναις, κατώρθωσε νὰ ἐνδύσῃ καὶ πλάσῃ τὴν ιδέαν αὐτοῦ ταύτην διὰ τῆς
πληρώσεως ὅλων τῶν ἀπαιτήσεων τῶν κατ' αὐτόν. Οὕτω δὲ διὰ τῆς πα-
ρυστάσεως τοῦ χωρίου ἐκείνου, ἐν ᾧ ἀμίμητος ὁ Ὀμηρος ἐν τῇ ἐπιχρώσει
τῇ τεχνικῇ ἐνδύει τὴν Ἀθηναίαν αὐτοῦ καὶ παρουσιάζει πάνοπλον, ἅμα δὲ
καὶ τῆς ἀφηγήσεως τῶν μετὰ ταῦτα ἰδόντων τὸ ἄγχαλμα, ἀλλὰ καὶ περι-
γραφῶντων διὰ πλείστων, δύναται τις νὰ σχηματίσῃ ἐπαρκῆ τῆς ὅλης
παρυστάσεως ιδέαν.

Ἀφήσωμεν τὸν Ὀμηρον διὰ τῶν πολλῶ ἰσχυροτέρων οἰκισθῆποτε γρα-
φίδος λέξεων τοῦ νὰ ἐπιδείξῃ ἡμῖν τὴν εἰκόνα ἣν δι' οὕτω ζωηρῶν ἐγραψε
τῶν χρωμάτων :

« Ἡ δὲ χιτῶν' ἐνδύσα, Διὸς νεφέληγερέτας
« τεύχεσιν ἐς πόλεμον θωρήσσετο δακρυόεντα »
« Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὅμοισι βάλετ' αἰγίδα θυσανόεσσαν
« δεινὴν, ἣν περὶ μὲν πάντη φόβος ἐπτεφάνηται
« ἐν δ' Ἔρις, ἐν δ' Ἀλκή, ἐν δ' ὀκρυόεσσα Ἰωκή,
« ἐν δὲ γοργεῖν κεφαλῇ δειναῖο πελώρου
« δεινὴ τε σμερδὴ τε, Διὸς τέρας αἰγιόχοιο.
« Κρατὶ δ' ἐπ' ἀμφίραλον κινεῖν θέτο πετραφάλην,
« χρυσεῖν, ἐκατὸν πολίων προλέεσσαν ἀραρυῖαν.
« Ἐς δ' ὄρεα φλόγεα ποσὶ βήσεται. Δάξεται δ' ἔγχος
« βριθὺ, μέγα, στιβαρὸν, τῷ δάμνησε στίχος ἀνδρῶν
« ἡρώων, τοῖσιν τε κοτέσσετο ὀδριμοπάτρη ».

Κατὰ ταῦτα καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀκριβῆ τοῦ Περικλείου περιγραφὴν
δύναται τις νὰ ἔχῃ ιδέαν τοῦ ὅλου. Κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην τὸ
ἄγχαλμα εἰκονίζε τὴν Ἀθηναίαν ὀρθίαν, ἐνδεδυμένην χιτῶνα ποδῆρη μετὰ

τῆς αἰγίδος φερούσης ἐν μέσῳ τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης ἐξ ἐλέφαντος, ἔχουσιν ἐν τῇ ἐτέρᾳ μὲν τῶν χειρῶν Νίκης ἄγαλμα πηχῶν τεσσάρων, τῇ δ' ἐτέρᾳ δόρυ παρὰ τοὺς πόδας ἔκειτο ἀνεγειρόμενος δράκων (ὅστις κατὰ τὸν μῦθον τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν τοῦ Κέκροπος θυγατέρων εἰκόνιζε τὸν Ἐριχθόνιον) καὶ χρυσῇ ἀσπίς. Ἡ κεφαλὴ ἔφερε περικεφαλαίαν κεκοσμημένην ὑπὸ Σφιγγὸς ἐν μέσῳ, (συμβόλου τοῦ ὕψους τοῦ πνεύματος, τῆς σοφίας, ἢ κατ' ἄλλους διὰ τούτου ὁ τεχνίτης, συμβιβάζων τὰς τῆς τέχνης περὶ δόσεις, ἠθέλησε καὶ διατηρήσῃ τὴν περὶ Αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς τῆς λατρείας τῆς θεᾶς ιδέαν) καὶ δύο γρυπῶν ἑνθεν καὶ ἑνθεν. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀσπίδος εἶχεν ἐξεργασθῇ ὁ Φειδίας Ἀμαζονομαχίαν, ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς Γιγαντομαχίαν, ἐπὶ τοῦ πλάτους τῶν πεδίλων Κενταυρομαχίαν, ἐπὶ δὲ τῆς βάσεως Πανδώρας γέννησιν. Τὰ γυμνά τοῦ ἀγάλματος ἦσαν ἐξ ἐλέφαντος, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ χρυσοῦ, ὃν εἶχε κατασκευάσῃ περιχιρετὸν ὁ τεχνίτης, καὶ τοῦτο ἔσωσεν αὐτὸν κατηγορίας ὑπεξαίρεσεως, ἥς ἀπηλλάγη, μὴ δυνηθεὶς ὁμῶς καὶ διαφύγῃ καὶ ἐτέραν κατηγορίαν, διότι ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος Ἀμαζονομαχίᾳ παρέστηκε μεταξὺ τῶν ἀγωνιζομένων καὶ τὸν φίλον τοῦ Περικλέα καὶ ἑαυτὸν δ' ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἥλου, οὗ ἀφαιρουμένου, ἔλυστο τὸ ὅλον τοῦ ἀγάλματος· τούτου ἕνεκα ῥιφθεὶς, ὡς λέγεται εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου ἢ δηλητηρίου.

Τοιαύτη ἡ τοῦ Φειδίου. Κατὰ τούτην κατασκευάσθησαν ἕκτοτε πλεῖσται ἐν ἀναγλύφοις ἢ ὀλογλύφοις οἷα ἢ ἐν Ῥώμῃ, ἢ ἐν Νεαπόλει, καὶ ἄλλαι ἐλλιπεῖς ἄγαν διασωζόμεναι μάλιστα τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ἄκρα τὰ ἄνω. Ὁμοιότητα μεγάλην πρὸς τὴν ἄνω περιγραφεῖσιν, ἔχει τὸ πρὸ εἰκασίαι καὶ ἐνὸς ἐτῶν κατὰ τὴν Πνύκα ἀνευρεθὲν μικρὸν ἄγαλμα (τὸ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ ὑπουργείου νῦν εὐρισκόμενον, καὶ τοι ἡ παράστασις ἡ ὅλη τούτου εἶνε κατὰ πολλὰ ἐλλιπής· φέρει ὁμῶς τὰ κύρια σημεῖα, γλυφὰς δηλ. ἐπὶ τῆς ἀσπίδος (ἐφ' ᾧ διακρίνεται ὁ Φειδίας) καὶ τῆς βάσεως ἐν μικρογραφίᾳ, ὅπως καὶ τὸ ὅλον, τὸν δράκοντα ἔσωθεν καὶ ἐν γένει πάντα τὰ τάσσοντα αὐτὸ εἰς τὴν θέσιν ἀντιγράφου ἐν σμικρῷ τῆς μεγάλης Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου.

Ἡ δὲ τῇ 18 τοῦ μηνὸς τούτου ἀνευρεθεῖσα ἐγγὺς τοῦ Βαρβακείου, ἡ διὰ μακρῶν ἤδη περιγραφεῖσιν φέρει καὶ αὕτη καθ' ὅλα, ὡς ἐκ τῆς ἀφηγήσεως φαίνεται, τὸν τύπον τῆς Παρθένου, τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι, ἐξεργασμένη οὖσα ἐπὶ μαρμαροῦ λευκοῦ τῆς Πεντέλης καὶ ἐν πολλοῖς δεικνύουσα πολλὰ τὰ διδασκτικὰ οἷον τὸ τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων μερῶν καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, δι' οὗ μάλιστα ἄπαξ ἔτι καὶ ἡ συνήθεια αὕτη ἀσφαλίζεται καὶ εἰς τὸ πιστὸν τῆς ἀντιγραφῆς εἰς ἔτι λόγος προστίθεται διὰ τῆς ἐν τῷ δεξιῷ ὀφθαλμῷ ποικιλίας τοῦ χρώματος, ἀπομιμούμενης οὕτω τὴν ἐκ διαφόρων πολυτίμων λίθων παραδιδομένην κατασκευὴν αὐτῶν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ἐξ οὗ καὶ ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἀγάλ-

ματος τῆς κατὰ χρόνους δύναττί τις νὰ κρίνῃ. Τὴν περικεφαλκίαν φέρει ὁμοιοτάτην, κατεσκευασμένην ἀναλόγως τῆς κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς κατεσκευάσθη τὸ ἀγάλμα χρήσεως, χωρὶς νὰ παρκληθῇ τὸ παλαιότερον ὑπόδειγμα; ἐπὶ δὲ τούτοις λίαν διδασκτικὴν ἰδίᾳ διὰ τὰ τέσσαρα φάλαρα τὰ δύο κατὰ τὰ πλάγια ἐν εἴδει ἀσπίδισκίων προέχοντα ἢ ὠτων καὶ δύο πρὸς τὰ ὀπίσθεν ἀποτείνοντα ἐν εἴδει κοσμήματος, ὥστε δύναττί τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε ἐξεργασμένη κατὰ τὸ :

«Κρατὶ δ' ἐπ' ἀμφίβαλον κυνέην θέτο τετραδάληρον».

Ἀλλὰ μήπως «ἀμφ' ὅμοιοι» δὲν φέρει τὴν αἰγίδα τὴν αθυσανόεσσαν, δεινὴν; τί δ' ἄλλο δηλοῦται διὰ τοῦ Ὀμηρικοῦ :

«πὲρὶ μὲν πάντη φόβος ἐστεφάνωται.»

ἢ πῶς ἄλλως ἠδύνκτο νὰ δείξῃ καὶ ὁ Φειδίης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἀντιγράφος τοῦτον πολὺ μετὰ ταῦτα τὴν ἰδέαν τῆς τῆς φόβου, ἢ διὰ τῆς παρατάξεως τῶν περὶ τὴν αἰγίδα ἀκρὰν συστρεφόμενων δρακόντων; Ὑπάρχει δὲ καὶ ἡ

«γοργεῖη κεφαλὴ δαινοῖς πελώρου

«δεινὴ τε σμερδνὴ τε»

οἶονεὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων φρουρουμένη καὶ τούτους, ὅ ἐστί, τὸν φόβον, προβάλλουσα ὡς πρῶτον ὄπλον.

Τὸ μόνον, ὅπερ δὲν ἀνφέρεται ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς τοῦ Φειδίου Ἀθηνᾶς, εἶνε ὅ ἐπὶ τῶν πήχεων ἐγγὺς τοῦ καρποῦ φέρεται ψέλλια, ἢ μᾶλλον οἱ δύο ὄφεις οἱ δίκην ψελλίων, μετὰ δύο ἢ τρεῖς συστροφάς τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν καρπὸν τείνοντες. Τοῦτο εἶνε ἴσως προσθήκη τοῦ ἀντιγράφου, διότι δὲν εἶνε δύνατον, ἐὰν ὑπῆρχε τοιοῦτο κόσμημα νὰ μὴ ἀνέφερεν αὐτὸ ὁ Πausanias, ἢ ἄλλως πιθανὸν νὰ ὑπῆρχεν ἀλλ' οὐχὶ πλέον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πausanias, μετὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγένετο ἡ ἀντιγραφὴ, τὰς Ἀθήνας ἐπισκεψαμένου.

Ἐκ τῆς παραθέσεως τῆς περιγραφῆς τοῦ ἀντιγράφου τούτου πρὸς τὸ πρωτότυπον καταφκίνονται ἐλλείψεις τινὲς τοῦ πρώτου. Δὲν ὑπῆρχε λ. χ. ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων τῆς ἀσπίδος γλυφὴ τις, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπολείπεται ἡ νῦν εὑρεθεῖσα Ἀθηνᾶ τῆς κατὰ τὸ 1859 κατὰ τὴν Πnyx, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐπὶ τῆς βάτεως ἀναγλύφου παραστάσεως, ἣτις, ὡς εἶδομεν, δὲν ὑπάρχει ὁμοίως. Ἐὰν εἶχε δόρυ καὶ πῶς ἦτο διατεθειμένον, τοῦτο ἔδεικτον, τοῦλάχιστον ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀγάλματος, μὴ φέροντος σημεῖον ὀργανικῆς συνοχῆς πρὸς τοιοῦτόν τι ὄπλον καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης, ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅπως συνήθως γίνεται, πεποιημένον. Μᾶλλον ὅμως κλίνει τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτον ἐκ τῆς ὅλης διαθέσεως τῆς παραστάσεως, ἐν ᾧ σαφῶς τὸ πρωτότυπον λέγεται ὑπὸ τοῦ

Παυσανίου, ὅτι «ἐν τῇ ἐτέρᾳ» (ὁποτέρᾳ ἀμφισβητεῖται) «δόρυ ἔχει». Διὰ τί καὶ κατὰ τοῦτο ὁ τεχνίτης δὲν παρηκολούθησεν, ὡς ἐκ τοῦ πράγματος τοῦλάχιστον φαίνεται, τὸ πρωτότυπον (καὶ θὰ ἦτο λαμπρὰ ἡ λύσις αὕτη τῆς περὶ τῆς θέσεως τοῦ δόρυτος ἀμφισβητήσεως) ἄδηλον ὅλως, ἀνῆκον πλεον εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ, εἰς τὸν κύκλον τῆς ιδιοφυίας του, ὥς ἐπιθυμήσαντος νὰ μεταβάλῃ πῶς καὶ παρουσιάσῃ καὶ ἰδιόν τι ἐν τῇ οὐχὶ πρωτοτύπῳ ἰδέᾳ, ἣν ἀνέλκυε ν' ἀποτυπώσῃ. Τοῦτου δ' ἕνεκα, νομίζω, οὐχὶ πρὸς τοῖς ποσὶν ἢ ἀσπίς κεῖται, ἀλλ' ἐτέθη εἰς τὴν θέσιν ἦτο τὸ δόρυ.

Τῆλλα πάντα ἡ Νίκη, ὁ ὄρις, ἡ ὅλη στάσις οὕτω σαφῶς ἐδηλώθησεν ὡς ὁμοίως ἔχοντα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε, ὥστε περιττὸν θεωρῶ πάντα περὶ τέρῳ λόγον. Ἀξίον δὲ μόνον σημειώσεως ὑπάρχει ὅτι διὰ τοῦ ἀγάλματος τούτου λύεται βεβίως τὸ περὶ τῆς θέσεως τῆς Νίκης ζήτημα, προστιθεμένου τοῦ ἀπεικασματος τούτου ὡς τοῦ ισχυροτέρου τῶν λόγων διὰ τοὺς τάσσοντας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός.

Ὡς πρὸς τὴν κατὰ χρόνους προέλευσιν τοῦ ἔργου δύναται τις νὰ παραθέσῃ πρῶτον τὰς ἐπὶ τοῦ ὅλου καὶ τὰς κατὰ μέρας παρατηρήσεις οὕτω δὲ νὰ ἐξενέγκῃ γνώμην ὅπωςδῆποτε ἀσφαλῆ. Τὸ ἔργον φαίνεται συνδυάζον χαρακτηρηστικὰ δύο διαφόρων ἐποχῶν, ὃ ἐστὶ φαίνονται συνενούμενα ἐπ' αὐτοῦ δυσδιακρίτως τὰ σημεῖα τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ τέχνη ἤκμαζεν ἔτι, καὶ τὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐξετελέσθη τὸ ἄγαλμα, προαγγελλούσης μείζονα κατὰπτωσιν. Ἡ ἐργασία εἶνε λίαν ἐπιμελετημένη, μάλιστα δ' ἐπὶ τῶν γυμνῶν μερῶν, ἀλλὰ ξηρὰ καὶ βαρεῖα πολλοῦ, ὡς π. χ. εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ξηροτάτων ἐνίοτε πτυχῶν τοῦ χιτῶνος, αἵτινες καίπερ βαθύτατα εἰργασμένοι, δὲν ἐμποιοῦσι τὴν ζητούμενην διὰ τούτου κατὰ τοὺς Ῥωμαίους χρόνους λεπτότητα, ὅλως διάφορον ταύτης αἰσθῆσιν πρέχουσαι. Ἐσημειώθη δ' ἤδη καὶ ἡ ἀσυγχώρητος δυσανάλογία ἐπὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀκροῦ δεξιοῦ ποδὸς κατὰπιπτουσῶν ταιούτων. Εἰκονιστικὸν τῶν χρόνων ὁμοίως τυγχάνει καὶ τὸ λίαν ταπεινὸν τοῦ μετώπου καὶ ἡ κατὰσκευὴ τῆς οὕτως ἀποτελούσης τοῦτο περιεφραλαίας, ἡ βαθεῖα ἐργασία ἡ παρατηρούμενη ἐπὶ τῶν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ προσώπου τριχῶν τῆς κεφαλῆς, ὁ ἀπειρίαν τινὰ ὑποδηλῶν χρωματισμὸς τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ ὅλη ἐργασία τοῦ ἀγαλματίου τῆς Νίκης καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τοῦτο ἵσταται ἐπὶ τῆς χειρός τῆς Ἀθηνᾶς, τὰ μετὰ χάριτος μὲν τινος ἀλλὰ βεβιασμένης ἢ μάλλον ζητούμενης τοιαύτης ἀνοιγόμενα χεῖλη καὶ ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐτέρου αὐτῶν, τοῦ κάτω, τομῇ ἢ βαθύτερᾳ τοῦ δέοντος, τὸ λίαν βαρὺ καὶ ἀπεστρογγυλωμένον τῆς ἐργασίας τοῦ λαμοῦ καὶ δυσκίνητον, αἱ χαρᾶκι αἱ δηλωτικαὶ τῶν φιλάγγων τῶν δακτύλων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς δεξιᾶς χειρός· ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀφίεται ἀνεξέργαστον τὸ ὀπίσθεν τοῦ ἀγάλματος, ἡ κυρίως εἰπεῖν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνεξέργαστου ὀπίσθεν μέρους τῶν ἐνδυμάτων, ἀνωθεν ὥς

κάτω χαρακτηριζομένων μὲν, ἀλλ' ἀμελέστατα καὶ τερματιζομένων ἀπο-
τόμως εἰς εὐθείαν ἀνευ τέχνης τινός, καὶ ὁ κίων δὲ ὁ μικρὸς ὁ χάριν τῆς
τεχνικῆς οἰκονομίας ὑπὸ τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν ὑποβλήθεις, ὅστις ὅσον καὶ
ἂν κρύπτηται ὑπὸ τὴν ὁπωσδήποτε λεπτοτέραν τῆς χειρὸς ἐργασίαν, προ-
δίδεσται ὑπὸ τῆς βάσεως μάλιστα αὐτοῦ.

Ταῦτα πάντα ἀκριβῶς ἐξεταζόμενα πείθουσιν ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἔχει
θέσιν ἐν ταῖς περιόδοις τῆς ἀμῆς τῆς τέχνης, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ταχθῇ
ἐντεῦθεν ταύτης. Ὑπάρχουσιν ὁμῶς καὶ ἄλλα τινὰ σημεῖα δι' ὧν τίθενται
ἀσφαλέστερον οἱ χρόνοι αὐτοῦ, δι' ὧν ἀποσύρεται πέρην τῆς τελείας κα-
ταπτώσεως καὶ δύναται νὰ ταχθῇ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀπλῆς πρὸς τὰ
κάτω τροπῆς, τὴν περίοδον δηλαδή ἐκείνην ἣτις διατηροῦσα τὰ τῶν πα-
λαιότερων χρόνων συναναμίγνυσι ταῦτα ὅλως δυσδιακρίτως πολλοῖς μετὰ
τῆς ἐπιδράσεως τῶν καθ' αὐτήν, ἥτοι εἰς μίαν τῶν περιόδων τῶν μεταβα-
τικῶν ὑπὸ τῆς τέχνης καλουμένων. Τοιαῦτα δὲ ἀπὸ παλαιότερας ἐργα-
σίας διατηρούμενα χαρακτηρηστικὰ εἶνε τὸ ἐντύπωσιν ἐμποιοῦν συμμετρικὸν
περίγραμμα τοῦ ὅλου, αἱ ὁραταὶ τοῦτου κατὰ μέρος γραμμαί, ἰδίᾳ κατὰ
τοὺς γυμνοὺς βραχίονας, ἡ ὅλη ἐκτέλεσις, ἡ ἐπιτυχία τῆς ἡρέμου κλίσεως
τοῦ ποδὸς τοῦ ἀριστεροῦ καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ σχηματισμὸς τῶν ἐπικολλωμέ-
νων πτυχῶν.

Ταῦτα πάντα μετὰ τῶν προειρημένων συνδυαζόμενα τάσσουσι κατὰ
τοὺς χρόνους τὸ ἀγαλμα εἰς χρόνους Ῥωμαικοὺς, καὶ δὴ ἐκείνους καθ' οὓς
ἤμαρ μὲν ἔτι ἡ τέχνη μεταγγιζομένη εἰς Ῥώμην, καὶ διετῆρει ἔτι τὸν
Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, διεμορφούτο ὁμῶς κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦτο τότε
βίου· τοιοῦτοι δὲ οἱ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευ-
τέρου μ. Χ. αἰῶνος.

Διετηρήθη δ' εὐτυχῶς ὑπὸ τὰ χρώματα σῶον καὶ ὅλα, πρὸν βλάβης
τινὸς ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς θέσεώς του καταπτώσεως κατὰ τὰ λεπτότερα μέρη
τὰ περὶ τὴν περιεφχλαίαν, τοὺς μικροὺς περὶ τὴν αἰγίδα δράκοντας, τὴν
ἀντυχὴ τῆς ἀσπίδος, τὴν Νίκην, τοὺς δακτύλους τῆς δεξιᾶς. Τούτων ὁμῶς
τὰ πλεῖστα ἀνευρέθησαν ἤδη. Τὴν δεινότεραν πληγὴν ὑπέστη ὑπὸ τῆς
διχωριστικῆς κατὰ μέσον του τὸν βραχίονα τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν ἀξίνης
τοῦ σκαφέως καὶ τὸν ἐφ' οὗ αὕτη ἀνεπαύετο μικρὸν κίονα εἰς τρία μέρη.
Ἡ περὶ τὸν κερπὸν τῆς δεξιᾶς φθορὰ εἶναι παλαιότερα θερμπευθεῖσα διὰ
γομφώσεως κατιωμένης νῦν, ἀπὸ τῆς ὁποίας μετεδόθη ἔσωθεν ὁ κίτρινος χρω-
ματισμὸς διὰ τῶν μορίων τοῦ λίθου ὁ παρκτηρούμενος κατ' ἐκεῖνο τοῦ λίθου.

Ἡ καταστροφή τῆς νικηφόρου δεξιᾶς τῆς θεοῦ ἐθεωρήθη ὡς κακὸς δι'
οὓς διερχόμεθα νῦν καιροὺς οἰωνός, ἔστω ὁμῶς ἡμῖν δίδαγμα μᾶλλον τοῦ
ὅτι ἡ σύνεσις, ἥ ἀντιπρόσωπος ἡ εὐρεθεῖσα θεότης δὲν χορηγεῖ τὴν χεῖρα
εἰς τοὺς μὴ κινουντας τὴν ἑαυτῶν, ἔστω καὶ ἂν ἔτι ὑπομνηστικὸν τοῦ

«Σὺν Ἀθηναίᾳ καὶ χεῖρα κίρειν».

Ἡ δ' ἀξία τοῦ ἀγαλματίου οὐ σμικρὰ διὰ τὴν θέσιν τῶν χρόνων, ἐξ ὧν προέρχεται, τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ πρωτοτύπου, ὅθεν ὡς εἰδείχθη, εἴληπται, τὴν λύσιν πλέον τὴν ὀριστικὴν τῆς θέσεως τῆς Νίκης. Μερικώτερον δὲ λίαν ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον τὸ ἔργον εἰς κατανόησιν ἀκριβοῦς πολλῶν τοῦ ὀπλισμοῦ μερῶν, οἷον τῆς κόρυθος καὶ τῆς πλήρους σωζομένης ἀσπίδος ὧν λίαν διδασκτικὴ ἡ ἀκριβοῦς ἔρευνα καὶ μελέτη.

Τὰ τῆς ὅλης ἐργασίας ἐσημειώθησαν ἤδη ἐν τῇ κατὰ χρόνους κατατάξει τοῦ ἔργου· ἀξίον ὅμως ἰδίως προσοχῆς ἡ ἐπιμέλεια, ἣν εἰδείξεν ὁ τεχνίτης εἰς τὴν μέχρι ἀπᾶτης ἀπολέκναι τοῦ προσώπου καὶ ἐν γένει τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν γυμνῶν βραχιόνων. Ἐπὶ τούτου δὲν κρίνω ἀνάξιον λόγου νὰ προσημειώσω γνώμην ἣν τις τῶν ἐπισκεψαμένων τὸ ἄγαλμα ἀπεφώνηκετο, ὅτι δηλ. ἐπειδὴ τὸ ἔργον θεωρεῖται μιμούμενον τὴν Ἀθηνᾶν τὴν ἐν τῷ Παρθενῶνι ἢ ἀντίγραφον ταύτης, ἐκείνης δὲ τὰ γυμνά ἦσαν ἐξ ἐλέφαντος, ὁ ἀντιγράφος ἠθέλησεν ἐπὶ τοῦ ἀπλοῦ λίθου διὰ τῆς ποικιλίας τῆς ἐργασίας ν' ἀποδώσῃ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀρχετύπου. Καὶ τοῦτο μὲν δικαιολογεῖ κάλλιστα τὰ γυμνά τοῦ ἀγάλματος, ἀλλὰ περὶ τῆς περικεφαλαίας τί ῥητέον; ὥστε φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι μᾶλλον συνήθεια ἐν τῇ τέχνῃ, καθ' οὗς ἐτελέσθη τὸ ἔργον χρόνους ἢ καὶ ἴδιον τοῦ ἐξεργασθέντος τεχνίτου τρόπος ἐργασίας.

Τοιαύτη ἡ Ἀθηνᾶ, ἣν ἐχαιρέτισαν πρό τινος μετὰ τηλικούτου διαφέροντος καὶ Ἀθῆναι, ἥτις εἶδε καὶ πάλιν τὸ φῶς. Τοιοῦτο τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὁποίου διατρέχων τις τοὺς αἰῶνας δύναται νὰ σχηματίσῃ, ἐν νῶ τὴν ὑπάτην λαμπροδύνα, εἰς ἣν ἐφθασεν ἐν τῇ τοῦ Παρθενῶνος ἡ δύναμις τῆς διανοίας τοῦ Φειδίου. Ὁ μεγαλοπρεπέστατος τῶν πάλαι Ἀθηναίων δῆμος ἔταξεν ὡς ἐπίσκοπον τῆς πόλεως τὴν παρχάστασιν τῆς ιδέας ἐκείνης, ἥς ὑψηλότερον δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἢ μᾶλλον τὴν ἐντασιν ἐκείνην τοῦ ὕψους τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἥτις μόνον διὰ τῆς ιδέας τῆς θεότητος δύναται ν' ἀποτυπωθῇ. Τὴν παρχάστασιν ταύτην δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκφράτῃ μετὰ μείζονος μεγαλοφυΐας, ἥτις σύμπασα ἀντεπροσωπεύθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συναντήσεως τῶν μεγαλουργῶν ἐκείνων, τῶν δαιμονίων πνευμάτων, ἢ διὰ τῆς ἀπεργασίας καλλιτεχνήματος, ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι εἰκονίζοντος τὸ μεγαλεῖον, τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως τῆς ἐπιζητησάσης πρῶτον προστάτιδα ἀνάλογον τοῦ ὕψους αὐτῆς, εἶτα δὲ στησάσης αὐτὴν ἀξίαν ἑαυτῆς, ὡς ἀντιπρόσωπον τῶν ἰδεῶν τῶν πᾶρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς ἀναστρεφομένων, ὡς ἐμβλημα ἐνιαῖον τῶν φωνῶν τῶν ἀπὸ τῶν πέριξ ἱερῶν λόφων ἡχουσῶν. Ἐὰν πολλὰ πολλῶ ὑποδεέστερα ἐν τῇ τέχνῃ ἔργα ἔσχον τὸ πάλαι πολλὰς τὰς ἀπομιμήσεις, εὐρυτάτην τὴν διὰ τῆς ἀντιγραφῆς διάδοσιν, ἐὰν πολλάκις πολλὰ τούτων ἐπαναληφθέντα κατέστησαν ἡμῖν γνῶριμα πολλὰ τῆς τέχνης ὑποδεέστερα σημεῖα, κατὰ πολὺ μείζονα λόγον τὰ ἀριστουργήματα.

γήματα τῆς καλλιτεχνίης κατίσχυσαν νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα, ἐξόχως δὲ μεταξὺ τούτων τὰ ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου ἐκείνου, ὅπερ ἐκλείπει τὰς Ἀθήνας, μάλιστα δὲ τούτων ἡ Ἀθηνᾶ, ἥς τοσαῦτα ὁμοιώματα ὑπάρχον καὶ τοσαῦτα περιεσώθησαν, ὥστε μόνη ἡ ἀπκρίθμησις τούτων δύναται νὰ πρᾶξη ἰδέαν τῆς ἀγάπης ἣν ἔδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν προσιλῇ αὐτοῖς ὑψηλὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος τῆς Πολιούχου θεότητος αὐτῶν.

Καὶ εὐλόγως· διότι τίς ἄλλη ἐκφρασις τοῦ ὑψιτενοῦς τῆς ἀνθρωπίνης δικνοίας, ἡδύνατο νὰ ἐκδηλώσῃ ὅ,τι ἐζητεῖ ὁ Περικλῆς, ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀθηναίων, τίς ἄλλη ἐκτὸς τῆς πρᾶστασεως τῆς θεότητος τῆς σοφίας καὶ ταύτης ἐν ὅλῃ τῇ ἡρεμίᾳ, ἐν ὅλῃ τῇ ἡσυχᾷ καλλονῇ, ἐν ὅλῃ τῇ ἐπιβλητικωτάτῃ προσηθείᾳ, δι' ὅλων τῶν μέσων τῆς λαμπρότητος· τίς ἄλλη ὠραιότερα συνάντησις ἡδύνατο νὰ ἐπινοηθῇ τῆς καθ' ἑκάστην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ἀκροπόλεως τελουμένης χάρις τῇ ὑψηλῇ τοῦ Φειδίου δικνοίᾳ; Οἶον ὕψος ιδέας! Οἶα ἐπίνοια! Οἶον ὠραῖον διὰ τὰς Ἀθήνας ἔμβλημα! Ἐκεῖ ἡ Ἀθηνᾶ ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ αἰδύτῳ αὐτῆς ἔδους ἐχαιρέτιζεν, ἔσωθεν ἀσμένως προσβλέπουσα τὸν ἀπὸ τῶν νώτων, τοῦ ἀντικρὺ πρὸς Α. κειμένου λόφου ἡρέμα προβαίνοντα Φοῖβον, τὴν Λύκην ἀφ' ἧς καὶ τοῦνομα ἡ πέτρα ἐκείνη φέρει, ἐκεῖ ἐτελείτο ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Φωτὸς καὶ τῆς Σοφίας.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 22 Δεκεμβρίου 1880.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτης
καθηγητὴς τοῦ ἐν Πειραιεὶ Γυμνασίου.

ΠΕΡΙ ΚΟΛΛΗΤΙΚΩΝ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ

ΚΑΘ' ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΥΓΙΕΙΝΗΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ὁ νομάρχης Παρισίων κατιδὼν τοὺς κινδύνους οὓς διατρέχουσι τὰ παιδία ἐν τοῖς σχολείοις ἐκτεθειμένα εἰς τὰς κολλητικὰς νόσους ἐζήτησε τὸ πρὸς ληθὸν ἔτος ἀπὸ τοῦ ἀνώτερου ὑγειονομικοῦ συμβούλιον τῆς Γαλλίας τὴν σύνταξιν ἐγχειριδίου περιέχοντος σαφῶς καὶ συντόμως τὴν ἀπκρίθμιν τῶν παθήσεων τούτων καὶ τὰ πρῶτα συμπτώματα δι' ὧν ἀναγνωρίζομεν αὐτάς. Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο διενεμήθη κατ' αὐτάς εἰς τὰ γαλλικὰ σχολεῖα. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐκ τῶν καθημερινῶς καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἀναπτυσσομένων μολυσματικῶν νόσων περὶ ὧν τοσοῦτος φόβος κατέχει τὰς οἰκογενείας μεγίστην εὐθύνην περιβάλλοντα οἱ διευθύνοντες τὰ σχολεῖα, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μεταφράσωμεν ἐν περιλήψει τὰς κυριώτερας τῶν καλλί-